

Forfatter: Grundtvig, N. F. S.

Titel: Mands Minde 1788-1838. Foredrag over det sidste halve Aarhundredes Historie

Citation: Grundtvig, N. F. S.: "Mands Minde 1788-1838. Foredrag over det sidste halve Aarhundredes Historie", i Grundtvig, N. F. S.: *Grundtvigs værker*, Faculty of Arts, Aarhus University, s. 68. Onlineudgave fra Grundtvigs Værker: https://tekster.kb.dk/text/gv-1838_599-txt-shoot-idm1999.pdf (tilgået 12. juli 2024)

Anvendt udgave: Grundtvigs værker

Ophavsret: Materialet er dedikeret til public domain. Du kan kopiere, ændre, distribuere og fremføre værket, også til kommercielle formål, uden at bede om tilladelse. Husk dog altid at kreditere ophavsmanden.

[Læs CC0-erklæringen](#)

VI.

(Den 2den Juli.)

Mine Herrer!

Frihed er bedre end noget Guld;
Om end al Verden var deraf fuld,
Da kunde de lignes med intet Skjel;
Thi bør hannem hver at unde vel.

Dette trohjærtige Sprog af vor gamle Rimkrønnike kan vi sikkert let enes om at finde baade smukt og sandt; men derfor er vi dog langt fra strax at være enige om Friheden; thi det gaar med Friheden ligesom med Ilden, der vel meget rigtig, som Grækerne sagde, er paa en Maade alle Kunstners Moder og alt Storværks Betingelse, men hvoraf man dog ogsaa kan faa for meget, saa den bliver til almindelig Ødelæggelse.

Hvad der endnu mere indvikler Spørgsmaalet om Friheden for os, det er naturligvis de tyske Filosofer, der ikke bryder dem synderlig om, hvordan det hænger sammen og gaar til i *Sanse-Verdenen*, men spørger kun om, hvad alle Ting er, om ikke i sig selv, saa dog i *Ideen*, det vil sige: i deres eget Hoved; og det nytter ikke, at samme Filosofer trøste os med, at om deres Ideer ikke vil passe paa *Sanse-Verdenen*, saa skal vi slet ikke bryde os om det, for de skal nok skabe *Sanse-Verdenen* om efter Ideerne, naar de først kommer ret i det rene med *dem*, - det nytter os ikke, m. H., thi, alt andet 70fraregnet, den Dag lever vi bestemt aldrig, det kan vi forudse; thi ikke blot Leibnitz og Wolf er døde, men Kant er død, og Fichte er død, og Hegel er død, uden at komme i det rene, saa de kunde begynde paa Omskabningen, og vel lever Schelling paa en Maade endnu, men dels har han nok for længe siden opgivet, om ikke at komme paa det rene, saa dog at befatte sig med Skaberværket, og dels vilde det i hans Verden se rent fortvivlet ud for Friheden, da den efter hans Ideer, saa vidt vi kjende dem, gaar rent til Grunde i Nødvendigheden. I denne Begivenhed, som i saa mange, maa vi da meget heller følge det engelske Raad, der vel klinger lidt but og koldt, men som der i det mindste dog baade er Mening og Frihed i, thi det er, som vi nok véd: "*hjælp jer selv!*"

Herved mindes vi nemlig om, hvad vi over de tyske Spekulationer har været nær ved at glemme: at det store Spørgsmaal, man ved den franske Revolution stræbte at besvare, og som nu ethvert Folk i Kristenheden maa se til at blive nogenledes enig om, dette store Spørgsmaal er ingenlunde, hvordan Frihed og Nødvendighed eller Frihed og Tvang forholde sig til hinanden i Ideernes Verden eller tage sig bedst ud i en Lærebygning; thi *det* maa ethvert fornuftigt Folk jo overlade til de lærde at enes eller strides om; men det store Spørgsmaal er: hvad der [er] bedst for det borgerlige Selskab, som er noget ganske andet end de lærdes Republik, hvad der er bedst for det borgerlige Selskab: enten Frihed eller Trældom, og hvilke Forbedringer Forfatning, Lovgivning og offentlige Indretninger til en vis Tid, paa et givet Sted, trænge til og kan modtage til *fælles bedste*, som naturligvis er alle borgerlige Selskabers om end uskrevne, saa dog lige uforanderlige Grund lov. Se, derfor, m. H., er det engelske Raad "*hjælp jer selv!*" hvor koldt det end klinger, her dog baade det klogeste og venskabeligste, der kan gives noget Folk; og skjønt *Franskmændene* har givet Fol71kene et ganske andet, nemlig: "*efterligner os alle sammen!*", saa har dog Erfaring lært, det duer ikke; og det er mærkeligt, at *Rousseau* - som dog netop er de liberale Franskmænds politiske Orakel, og sagde alle de Spydigheder, han kunde, om den engelske Frihed - *Rousseau* giver dog ingenlunde Folkene det franske, men netop det engelske Raad, og erklærer rent ud, at et civiliseret Folk, der, som Franskmændene, har ladet sig gjøre til Trælle, duer slet ikke til, hvad *han* kalder Frihed, og at f. Ex. Engellænderne, som kun er fri i det Øjeblik, de vælger deres Parlaments-Lemmer, bruger i det Øjeblik deres Frihed saa slet, at det er klart, de burde aldrig have den. Heraf kan vi i forbigaaende se, det er rent galt at give *Rousseau* Skyld for den franske Revolution, enten man saa gjør det for at nedsætte eller for at ophøje ham, og han vilde sikkert selv protesteret mod sine franske Lovtalere, hvis han havde oplevet dem; thi skjønt denne "*Borger fra Genf*", som han ikke blot kaldte sig, men satte en Stolthed i at være, ingenlunde var fri for Skribent-Forfængelighed, saa véd dog enhver nogenlunde dygtig Skribent, der hører alt for megen Selvfornægtelse til at finde sig i Lovtaler, som aabenbar bevise, man er bleven læst overfladelig, men, ligesom til Gjengjæld, misforstaaet til Bunds.

Altsaa, m. H., baade efter Engelskmændenes og Rousseaus Forstand er det Galskab, i borgerlige Ting at ville efterligne fremmede Folk, var det end de klogeste af alle Mennesker, med mindre man først kan baade faa sig selv og sit Land omskabt i deres Billede og efter deres Lignelse; og da der nu, saa længe de er til, vist vil blive ved at være stor Forskjel paa England og Frankrig, Tyskland og Danmark, saa vel som paa deres

Indbyggeres Tungemaal, Tankegang, Evner og Ønsker, saa vil *den* Statsforfatning og Lovgivning, der passer bedst for ét af disse Lande, netop derfor kun passe slet for ét af de andre; 72og kunde vi nu, ved at betænke os en Times Tid eller to, opdage, *hvad* der i borgerlig Henseende tjente os bedst, da kunde den Tid næppe anvendes bedre, da Raden nu aabenbar ogsaa er kommen til os at fatte en bestemt Mening om den Sag, og den Mening, vi fatte, vil være af uberegnelige Følger for vore Efterkommere, ja, for *Danmark*, til Verdens Ende.

Mente jeg nu imidlertid, at jeg kun behøvede at sætte mig hen en Times Tid eller to og tænke paa, hvordan al Ting kunde bedst indrettes i Danmark, for virkelig at gjøre den store Opdagelse, saa det kun gjaldt om at faa alt det, der stod min Plan i Vejen, revet ned, saa jeg og mine gode Venner og alle vore Haandlangere fik frie Hænder til at gjøre alt, hvad de vilde, – mente jeg det, saa var jeg en utaalelig opblæst Skolemester eller dog en stor Nar, og havde jeg desuagtet Kraft og Ild og Vittighed nok til at henrive mange og for et Øjeblik spille Mester, da gjorde jeg bestemt indtil videre Danmark ulykkeligt, medens det var et stort Spørgsmaal, om det nogen Sinde mer kom til at føle sig lykkeligt. Tror De nu, m. H., at dette kun er sandt, fordi jeg er et indskrænket Hoved, der ikke kan fatte Tidens store Ideer og Statens evige Øjemed, eller fordi jeg ikke kjender nok til den danske Natur og Historie, til Landets og Folkets naturlige Hjælpemidler og til den historiske Udvikling, som hidtil har fundet Sted, det Trin, hvorpaa vi for Øjeblikket befinde os, det Maal, vi maa ønske og rimeligvis kan naa, og de Skridt, vi dertil nu kan og maa gjøre, – tror De virkelig det? eller skulde De ikke snarere være enige med mig om, at vi er alle enten saa indskrænkede eller saa lidt bekjendte med den danske Natur og Historie, at det rimeligvis vilde gaa en hel stor Komité og en hel National-Forsamling, naar den fik Lov at raade, ligesom det vilde gaa mig, og det af den simple Grund, at om saa end hele Folket lægger sin Vankundighed sammen, bliver der dog 73ikke Visdom af, en højst naturlig Ting, som man skulde tænke, enhver kunde forudse, men som de fleste dog endnu, trods Erfaringens Vidnesbyrd, har ondt ved at tro.

Jeg mener da vel altsaa, det nytter os slet ikke at tænke paa den Sag, men, da det gik skjævt i Frankrig, og vi desuden umulig kunde vinde noget ved at efterabe selv de klogeste Franskænd, [at det saa er bedst] at overlade det ganske til Skæbnen eller til Kongen og Kollegierne: om der *skal*, og til Omstændighederne i Fremtiden: om der *kan* ske nogen Forbedringer i Danmark!– Nej, m. H., det har jeg aldrig sagt, og hvad der følger af, hvad jeg har sagt, er blot, at i det mindste *vi* trænge til at blive langt bedre oplyste, end vi er, om “fælles bedste”, før det var raadeligt at give os Hals og Haand over Statsforfatning, Lovgivning og alle offentlige Indretninger, trænge altsaa først og fremmest til en hensigtsmæssig *Oplysnings-Anstalt* for disse Ting, hvis vi ikke allerede har den; og det er, hvad jeg mener med *en folkelig Højskole* og dens borgerlige Nødvendighed i vore Dage, da, uden fremskridende folkelig Oplysning, hverken Konger, Kollegier eller Folkeraad og National-Forsamlinger er i Stand til at vide og ramme det almindelige bedste.

Dette, paastaar jeg, har den franske Revolution soleklart bevist, uden at det dog burde trængt til Bevis, at kloge Folk aldrig maa rive deres Hus ned, hvor ubekvem det end er indrettet, før de véd, om de kan bygge sig et bedre, og véd, hvor de kan være, til det bliver færdigt; saa det var let at se, Franskændene bar dem galt ad, da de tog Souveræniteten fra Kongen, uden at kunne hindre den fra at falde i Pøbelens Hænder, der vel kunde rive al Ting ned, men ikke bygge andet op i Steden end en *Guillotine* til alle de Hoveder, der ikke var efter Pøbelens Hoved. Maaské var det nu saa galt i Frankrig, at der maatte gribes til det mest fortvivlede af alle Lægemidler for politiske Vildfarelser, som Guillotinen unægtelig 74er, – maaské siger jeg, fordi det nytter ikke at tvistes om gjort Gjerning, som ej mer staar til Ændring; men det var da Frankrigs Ulykke, som vi umulig kan misunde det, men maa være glade ved at have undgaaet; og at det hos os er langt fra at være saa galt, det kan vi se selv med Sønnen i øjnene. Om derfor end [ethvert] andet Folk under Solen, der vaagner af en saadan Døs, som den, alle Evropas Folkefærd gennem de forrige Aarhundreder var nedsunkne i, skulde finde det nødvendigt, halv i Blinde at rive al Ting ned og lade det komme an paa et Træf, hvad der lod sig bygge op i Steden, – om det end var saa, som jeg dog ingenlunde tror, saa kan *vi* dog godt give os Tid til at gnide øjnene og betragte Sagen fra alle Sider, før vi foretage nogen Hoved-Reparation paa den kunstige Maskine, Erfaring lærer, det er nemt at slaa i Stykker, men meget vanskeligt at sætte godt sammen igjen.

Dette er saa meget mere Tilfældet, som den romerske Oplysning, vi gennem Aarhundreder har været hjemstøgt med, alle Vegne netop havde sin eneste Styrke i at brække ned, som vor store Digter ved Aarhundredets Begyndelse kvad:

At destruere alt, det kan man nu perfekt;
At komponere, ja, det maa den næste Slægt.

Hvad der nu nærmest har gjort, at *vi* har meget bedre Stunder end alle andre Folk til at blive rigtig vaagne og bruge modent Overlæg, før vi begynde at prøve nye Kunster, det er, som jeg alt før har bemærket, vel ikke vor store Forstand, men vor gode Lykke, som vilde, at just da vi i det syttende Aarhundrede havde lagt os til at sove, lige som alle andre Folk, blev vi skrækket op ved Nattetid af Fjenden i Landet og Fjenden for Portene: ved den, som man siger, ulykkelige, men som vi nu kan se, højst lykkelige svenske Krig under *Karl Gustav*. Vel lagde vi os nemlig til Søvnns igjen, da Stormen havde lagt 75sig, men dog ikke før, end vi havde taget Roret fra Rigsraadet, der aabenbar kun sørgede for sig selv, mens Skibet gik for

Vind og Vove, og betroet det til Kongen, hvis egen Fordel saa vel som Ære det var at styre det bedste, han kunde; og det er højst mærkeligt, at da Danmarks *Gejstlighed* og *Borgerskab* 1660 paa en Maade erklærede sig for National-Forsamling og overgav Kongen Enevoldsmagten, da tænkte de ingenlunde blot paa dem selv, men anbefalede den fortrykte *Bondestand* til Majestætens faderlige Bevaagenhed og kongelige Omsorg.

Ja, m. H., jo mer jeg sammenligner den danske National-Forsamling og Revolution 1660 med den franske 1789, des mer maa jeg beundre vores, og des klarere bliver det mig, at det gaar med Revolutionerne, der efter Middelalderens Kaos alle Vegne var uundgaaelige, omtrent som med Kopperne, der sædvanlig overstaas lettere, jo tidligere man faar dem, men bliver i den voxne Alder meget let dødelige. Spørge vi nemlig, hvad der i Frankrig gjorde Stillingen fortvivlet, da var det ingenlunde Statsgjælden og Kongens Enevoldsmagt, men Adelens, Gejstlighedens og Parlamentets selvtagne Myndighed, Rettigheder og Friheder, som Kongen var aldeles afmægtig til at indskrænke, fordi han trængte til dem mod Borgerskabet og, som Sieyes meget rigtig anmærkede i National-Forsamlingen, mod de 96 Hundreddele af Folket, som de især fra Ludvig den fjortendes Dage havde gjort fælles Sag om at undertrykke og udsue.

Betragte vi saaledes de tre berømte Beslutninger af 17de Juni, hvorved Borgerskabets Ordførere erklærede sig for National-Forsamling, paastod Ret til at bevilge Skatter og paatog sig hele Statsgjælden, da er det jo soleklart, dels at de dermed erklærede Statsgjælden for overkommelig, og dels at det eneste, der i disse Beslutninger og i Boldhus-Eden: ej at skilles ad, før de havde givet Riget en fast Konstitution, det eneste heraf, som ej lod sig 76forene med Enevoldsmagten, var National-Forsamlingens Raadighed over Skatterne, en Raadighed, der aldrig var tilstaaet Kongen i Frankrig, og som Parlamentet netop gjorde ham stridig, naar han vilde beskatte Adel og Gejstlighed. Havde derfor Kongen, i Steden for at kassere National-Forsamlingens Beslutninger, skjænket dem sit Bifald, men underhandlet med Forsamlingen om at faa Enevoldsmagten ubeskaaren paa det Vilkaar, at alle blev ligelig beskattede, duelige Mænd af alle Klasser fik lige Adgang til alle Stillinger, og en fri Folke-Stemme blev Rigets Grundlov, – havde Kongen gjort *det*, og havde National-Forsamlingen været klog og folkelig nok til at indgaa *det* Forlig, da er der jo al Rimelighed for, at alle Revolutionens Rædsler vilde været undgaaede, og Frankrig baade været langt lykkeligere og haft en langt fastere Forfatning end nu; thi spørge vi Thiers, hvad der var utaaleligt ved Revolutionens Begyndelse, da er det, at Adel og Gejstlighed besad omtrent de to Tredjedele af Jorden frit, saa den ene Tredjedel maatte bære hele Grundskatten og desuden Landgilde, Tiende o. s. v., at alle høje Værdigheder, borgerlige, gejstlige og militære, var udelukkende i Adelens, til Dels endog i enkelte Familiers Hænder, at Nærings-Skatten næsten ogsaa ene hvilede paa de ringe og inddreves hos dem med Grusomhed, og at man, selv i Handel og Haandværker, ej kunde røre sig uden Privilegier, og at endelig Rettergangen dels var i Adelens og Gejstlighedens Hænder og dels i Juristers, som købte deres Sæder i Parlamentet og solgte saa igjen Retten i dyre Domme.

Nu véd jeg meget godt, det er unyttigt at sige, hvad der vilde sket, naar Folk havde været anderledes, end de var, som de maatte været, for at bære sig anderledes ad, – unyttigt at sige: naar Ludvig den sextende og National-Forsamlingen havde gjort, hvad de ikke vilde, da kunde meget ondt være undgaaet, og meget godt virket; men 77det er ikke unyttigt for os at se, hvad der gjorde den franske Ulykke, og det er glædeligt at se, vi er fri for, hvad der især gjorde den, befriedes derfra ved den Enevoldsmagt, den danske National-Forsamling 1660 betrode Kongen. Den Gang nemlig vort Folkeraad kom sammen 1835, da finde vi vel én besynderlig Lighed mellem det og den franske Forsamling 1789, den nemlig, at det paa begge Steder var netop 175 Aar siden, Folke-Stemmen sidst blev højtidelig adspurgt; men den Lighed er til Lykke ogsaa den eneste. Vel kaldtes det nemlig Stænderforsamling, men aabenbar uden al Føje, thi der var ingen Stænder mere i politisk Forstand: hverken Adel eller Gejstlighed havde dør nogen Fuldmægtige, kun Ejendommere og Skatteydere var sammenkaldte og udgjorde lige fra Begyndelsen kun ét Raad, som fandt Gejstlighedens Kaar snarere for trange end for glimrende, fandt Adelen hartad ukjendelig, blandet med Bønder og borgerlige Herremænd, fandt følgelig den saa kaldte fri Hovedgaards-Taxt beskattet, fandt Bondens Kaar betydelig forbedrede, Adgangen til næsten alle Embeder og Værdigheder aabnet for hele Folket, og fandt Kongen baade mægtig og villig til at iværksætte alle de Forbedringer, der endnu maatte findes nødvendige eller dog nyttige, saa snart han saa' det tilstrækkelig oplyst og fandt det betimeligt.

De ser, m. H., det er ingenlunde min Mening, at Folkeraadet fandt alt, som man kunde ønsket; jeg tror endog, vi fattes mer, end de saa'; men det er min Mening, det er min fulde Overbevisning og min vel overvejede Paastand, at de fandt og vilde, jo nøjere de saa' til, des klarere indse, at alt, hvad der andensteds bragte Folket til Fortvivlelse, var i Tide bortryddet, og Vejen betimelig banet for alle de Forbedringer, det borgerlige Selskab behøver og kan modtage, ja, i Folkeraadets Oprettelse var Pantet givet paa, at de vilde blive iværksatte, saa snart de var modent overvejede og forberedte; og denne 78Overbevisning ønskede jeg at meddele alle *dem* af mine Landsmænd, der ikke har den, ønskede det vel til Dels, fordi det er *min*, men dog visselig ogsaa, fordi intet paa den hele Jord kunde bidrage mer end *den* til Danmarks Lykke, og fordi alt uden *den* vilde være for svagt dertil.

Dette: at Adelens og Gejstlighedens Privilegier, og til Dels ogsaa Borgerskabets eller Kjøbstædernes, var *det*, der gjorde det ny Europas Stats-Indretninger fortvivlede fra et folkeligt Stade, saa, hvor de er saa godt som ophævede, er en fri Folke-Stemme og en folkelig Højskole alt, hvad der behøves, for paa den

fredeligste, billigste og lykkeligste Maade at bringe alle borgerlige Forhold i deres naturlige Ligevægt, fremkalde og sikre al den borgerlige Frihed, der kan bestaa med fælles bedste, og at ligesom det kun var en faderlig Enevoldsmagt, der kunde bane Vejen til denne lykkelige Stilling, saaledes er det ogsaa kun *den*, der kan sikre Varigheden og Benyttelsen, – *det* paastaar jeg, en Sammenligning af Frankrigs og Danmarks nyeste Historie klarlig viser; og skjønt naturligvis enhver ny Revolution i Evropa vilde gjøre det endnu klarere, maa jeg dog for Folkenes Skyld ønske, det ej skal behøves, og for Danmarks, at vi maa være tilfreds med den Stadfæstelse, Erfaringen har givet denne Sandhed, og betragte faderlig Enevoldsmagt og den fri Folke-Stemme som *vor* uforanderlige Grundlov, hvori det ene ikke modsiger, men befæster og forklarer det andet.

At bevilge Skatter er vist nok en gammel Folke-Rettighed og lader sig godt forene med saa megen Magt hos Kongen, som han for sin Person kan nøjes med; men især Englands Exempel skal lære os, at naar kun Folke-Stemmen ved alle *ny* Paabud raadspørges, da er Riget bedst tjent med, at Kongen har den afgjørende Stemme, da det ellers næsten aldrig vil slaa fejl, at jo de rige finde Lejlighed til at vælte den største Del af Byrden fra sig paa de uformuende; og hvad man for Resten kalder *den 79lovgivende Magt*, er aabenbar slet ingen Magt for sig selv, der i Virkeligheden kan skilles fra, hvad man kalder *den udøvende*, men er en Juvél i Konge-Kronen, uden hvilken den har tabt sin hele Glans og taber let sin hele Betydning. *Lovgivnings-Retten* – thi det er ingen Magt, men en Ret – det er *Kongens Frihed*, og intet oplyst Folk vil nogen Sinde vente sig virkelig Frihed under Konger, der selv savne den; og jeg tør sige, at hele Verdens-Historien lærer det samme som Danmarks: at naar Kongens Hænder bindes, da er det ikke Folket, men dets Undertrykkere, der faa baade Frisprog og fri Hænder; medens derimod en Konge, der med rette kan sige, han er den frieste Mand i Landet, en Konge, som er det, fordi Folket gjorde ham dertil, kan umulig indbilde sig, han har Lov til alt, hvortil han har Magt og Lejlighed, men maa, saa længe der er en ædel Blodsdraabe i ham, føle sig kaldet til at gjøre hele sit Folk saa frit og lykkeligt, som han kan, da Kronen, som derved daglig befæstes paa hans Hoved, er fornøjelig at bære, og Eftermælet, der kun vindes ved Frimands Daad, er uddødelig Ære!

Og hvilken sand *Borger-Frihed* lader sig nu ikke forene med Kongens Frihed? Det Spørgsmaal har jeg ofte gjort dem, der paastod, at Folke-Frihed var uforenelig med Enevoldsmagten, og det Spørgsmaal har jeg ganske alvorlig gjort Verdens-Historien, uden at jeg endnu har faaet andet Svar end det, jeg kunde give mig selv: at naar man forudsætter, det er den egentlige Folke-Frihed: at være sin egen Lovgiver, da kan naturligvis Folke-Frihed ikke forenes med, at Kongen er Lovgiver. Her vil jeg nu slet ikke indlade mig paa det Spørgsmaal, om et Folk virkelig nogen Sinde har givet eller kan give sig selv Love, uden som den parisiske Pøbel i Rædsels-Tiden, og jeg vil ikke engang lægge Vægt paa, at naar det engelske Parlament eller det norske Storting giver Love, da har Folket jo dog kun selv *valgt* sine Lovgivere, saa det for den 80Sags Skyld lige saa godt kunde siges at give sig selv Love, naar de valgte *Kongen* til Lovgiver, – jeg vil kun bemærke, at jo flere Lovgivere der er i et Land, des flere personlige Hensyn og des flere personlige Fordomme maa man vente, gjør sig gjældende; og jeg vil nævne, hvad *jeg* kalder Hovedstykkerne af den borgerlige Frihed, for at man kan tænke efter, om de bedst kan ventes givne og beskyttede under én eller under mange Lovgivere.

Den Frihed, nu ikke alene jeg, men jeg skulde mene alle alvorlige Mennesker, mindst kan undvære, det er *Samvittigheds-Frihed*. Det andet Hoved-Stykke af den borgerlige Frihed, jeg sætter Pris paa, er *Kræfternes Frihed*. Det tredje Hoved-Stykke er, hvad man kalder den *personlige Frihed*, egentlig Kroppens Frihed.

(Trykkefrihed og Skrivefrihed.)

Selv Lord Brougham finder det højst betænkeligt især med Anonymernes Frihed til at udøse deres Gift og Galde, til at hævne sig med offentlig Bagvaskelse blandt andet paa dem, der ej vil betale dem for at tie, og endelig til at sælge Folks gode Navn og Rygte for rede Penge. Det er altsaa ikke blot Enevolds-Kongen, der finder en saadan Anonymitet, dagligt Stikleri og Klaffer utaaleligt.) *Det her indklamrede Stykke er kjendelig kun en Antydning af, hvad endnu skulde behandles paa dette Sted: en Overskrift med en enkelt løsreven Bemærkning. Her, som oftere i det følgende, har Forf. kun løselig antydnet, hvad han i Foredraget vilde nøjere udføre. Grunden hertil har vist nok som oftest været den, at Foredraget blev skrevet umiddelbart før det skulde holdes, saa der blev ikke Tid til at gjøre det færdigt med Pennen. (Udg.s Anm.)